

УДК 811.161.2:81'0

Василь Німчук

Інститут української мови НАН України, м. Київ

ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ — ЗНОВУ ЮВІЛЯР

Пересопницьке Євангеліє — видатна пам'ятка української мови й образотворчого мистецтва. Працю над ним розпочато 1556 р. у Дворецькому монастирі (тепер Хмельницька обл.), а завершено в Пересопниці (тепер Рівненська обл.). У пам'ятці виявлено риси діалектів карпатського регіону. Імовірно переклав церковнослов'янський текст українською мовою Михайло Василієвич із м. Сянока (тепер у Польщі, недалеко від українсько-польського кордону). Збереглося воно завдяки гетьманові І. Мазепі, який подавав манускрипт кафедральному соборові в м. Полтаві. Нині на цьому Євангелії приносить присягу Президент України.

Ключові слова: Євангеліє, переклад, українська мова, карпатські діалекти, лексика, Михайло Василієвич, гетьман І. Мазепа, Президент України.

У другому столітті після народження Христа римський графік Теренціал Мавр сказав слова, що стали крилатими та всесвітньознаними: «Habent sua fata libelli» — «[І] книжки мають свою долю». Але, мабуть, мало у світі книг, котрі так щільно пов'язані з судьбою нації, як Пересопницьке Євангеліє (далі — ПЄ) з долею українського народу.

У духовній спадщині українців книжки посідають особливе місце. Пересопницьке Євангеліє, працю над яким розпочато 1556 р., і за мовою, і за художнім оформленням — надзвичайне вітчизняне творіння. Воно привернуло увагу наших гуманітаріїв майже 175 р. тому: 1837 р. про нього в листі до М.П. Погодіна писав Осип Максимович Бодяньський [34: 1–2; 8: 393–395], який 1838 р. надрукував відомості про пам'ятку у вигляді листа до Міністра народної освіти. Відтоді час від часу про манускрипт писали філологи та мистецтвознавці XIX — поч. XX ст., в тому числі на нього звертали увагу М. Максимович, М. Думитрашко,

© В.В. НІМЧУК, 2016

М. Драгоманов, П. Житецький, О. Грузинський. У радянський період пам'яткою цікавилися поодинокі дослідники, зокрема про неї надрукували статті лінгвіст П.П. Плющ та мистецтвознавець Я. Запаско, П. Жолтовський [48: 16–25].

Аж до 450-річного ювілею пам'ятки духовні особи майже не звертали уваги на цей манускрипт.

У зв'язку з новим «статутом» пам'ятки — використанням її під час процедури присяги Президентів Держави — та ювілеєм Книги перлина української духовності зацікавила працівників ЗМІ, і в пресі з'являються не тільки відомості, взяті з наукових розвідок, а й публікуються всілякі домисли про ПЄ.

Напевне, бажаючи звеличити ПЄ, хтось назвав його українською першокнигою. 12 травня 2010 р. Верховна Рада України прийняла постанову про відзначення в серпні 2011 р. на державному рівні 450-річчя ПЄ (за проголосувало 382 народні депутати з 409 зареєстрованих). «Оголосити 2011 роком української першокниги», — сказано в постанові. Та це псевдозвеличення пам'ятки фактично є приниженням національної реліквії! Якщо ПЄ — українська першокнига, то якими в цьому сенсі є Остромирове Євангеліє, переписане й чудово художньо оформлене в Києві майже на 500 літ раніше — в 1056–1057 рр., та Реймське Євангеліє XI ст., що його київська княжна Анна Ярославівна привезла до Франції, на якому присягали королі сеї країни. Правда, мова цих Євангелій — старослов'янська східнослов'янської редакції. ПЄ не є українською першокнигою й щодо мови. Його випередила українськомовна Четвя 1489 р.

У чому досліджуваній пам'ятці у вітчизняній культурі належить безсумнівна, незаперечна першість — вона найдавніший збережений повний переклад українською мовою головної книги християн — Євангелія.

За видатною книгою давно закріпилася назва Пересопницьке Євангеліє, яку дали їй перші дослідники — протоієрей М. Думитрашко та лінгвіст П. Житецький із огляду на місце, де було завершено працю над її створенням. О. Грузинський, який віддав дослідженню нашої пам'ятки багато енергії, наголошував, що оскільки виконання цієї праці задумано й розпочато в с. Двірці й лише закінчення її пов'язане з Пересопницею, то було б справедливіше називати цей рукопис Дворецьким, а не Пересопницьким, проте за пам'яткою давно вкоренилася стара назва, тому не варто наполягати на вживанні нової [11: 324]. Ще один дослідник Пересопницького Євангелія — відомий польський філолог Я. Янув писав, що пам'ятка znana переважно під назвою «ewangeliji Peresopnickiej, radziej Peresopnicko-dworzeckiej» [54: 473]. Ці думки заслуговують на увагу, адже в Двірці перекладено перші два євангелія — від апостолів Матвія та Марка, а в Пересопниці решту — від апостолів Луки та Івана.

В Інтернеті на сайті Українська правда під заголовком «Історична правда» від 8 жовтня 2011 р. читаємо: «Хмельницька облдержадміністрація підтримує пропозицію науковців щодо перейменування Пересопницького Євангелія на Двірцько-Пересопницьке Євангеліє ... Відпо-

відна пропозиція направлена керівнику Національної академії наук України Борису Патону, — наголосив Ядуха (В. Ядуха — голова Хмельницької ОДА — В.Н.). Для жителів Хмельницької області кінцеве рішення буде дуже важливим». Хто конкретно із науковців висунув цю пропозицію, не сказано.

Ще в середині XIX ст., до розвідок П. Житецького, була спроба найменувати манускрипт Євангелієм княгині Жеславської [45: 457–467], однак і ця назва не прищепилася. І в наш час спостерігаємо спробу так називати реліквію, що її написав син сяноцького протопопа [23: 8]. Княгиня Жеславська (Заславська), кажучи нинішніми словами, спонсорувала створення книжки. Проте невідомо, яку суму і на які конкретні дії вона пожертвувала кошти. Роля княгині поважна, але не така велика, як ченців Григорія та Михайла, котрі трудилися над її створенням, проте і їхні імена не звучать у нинішній назві пам'ятки (Михайлове чи Григорієве Євангеліє). З не меншою підставою фоліантові XVI ст можна присвоїти ймення Євангеліє гетьмана Івана Мазепи, чи Мазепине Євангеліє, адже цей прославлений муж урятував пам'ятку, створену на Волині, знайшовши для неї прибіжище на Лівобережжі, де господарями були українці.

Гадаємо, що усталеної, нейтральної, не пов'язаної з конкретними особами назви пам'ятки, під якою вона відома понад 100 років, не варто міняти. Однак справедливості ради доцільно паралельно вживати номінацію *Пересопницько-Дворецьке Євангеліє*. Добре було б якби на ювілей (460-річчя) Євангелія відгукнулися і науковці м. Хмельницького.

Як книжковий твір ПЄ так вирізняється серед наших давніх книг, що були спроби доводити, ніби рукопис — підробка кінця XVII або початку XVIII ст., але таку думку одразу ж було аргументовано спростовано (хоч її обстоював знаний авторитет у галузі українських старожитностей І. Каманін [22: 83–85]).

На 3-у аркуші пам'ятки писар ПЄ, зокрема, зазначив: «Доконана єсть Прьшаа часть Науки Читана. Презь рокь Сѣго Єв(г)ліа. В Дво(р)ци манастири Жеслаўскω(м). При цркви Стыа и живоначалныа Тр(о)ца. А почало(с) єсть Писати Сіє Єв(г)ліє року *ѣфн̄с-го. м(с)ца авгу(ст) єі. На день Оуспеніа Пр(с)тыа Бца и Пр(с)но Двы Мрїа». Дату 1556 р. містить не тільки ця нотатка. Ще О. Грузинський звернув увагу на напис *ѣфн̄с (1556 р.) над нижньою частиною зовнішньої рамки мініатюри із зображенням євангелиста Матвія [11: 330]. У кінці перекладу Євангелія від апостола Марка Михайло Василієвич не сказав, де і коли була «с помочоу бжією. прч(с)тыа єго бгом̄тре ... дописана книга ... ап(ст)ла ... марка...» (арк. 198 зв.)¹. Імовірно, Євангеліє від апостола Марка Михайло Василієвич переписав у Дворецькому монастирі, тому й не поставив нової дати. Після Євангелія від апостола Луки він занотував: «По бжієм̄ нароженіи лета *ѣф̄за-го» (арк. 335) (тобто 1561-го р.), але вказівки на

¹ Далі покликання на рукопис ПЄ подаються в круглих дужках після цитат і прикладів із пам'ятки.

місце написання немає. Лише в кінці перекладу Євангелія від апостола Івана Михайло Василієвич дав конкретніші відомості: «За помочоу бо-жою, есть сьвршєна четвєртаа книга, нового закона. Ётои еѵ(г)лии... їоанна бгословца ... при църкви. рождєства бцародичина [!] монастыра пръвосопникого [!] року по бо(ж)ємь нароженїи ꙗѳѳѳа» (арк. 442 зв.), а в післямові зафіксував не лише рік, але й місяць і рік завершення праці над книгою: «Ю(ж) за помочу Бжїєю маєшь всѣ зоуполна выписаныи книги чєтырє(х) еѵ(г)листовь ... выложенны изъ языка блъгарского на мову рускую читачоу мильи. Которые соу(т) доконаны в лето тиса(ч)ное ꙗѳѳа. на пама(т) усѣкновенїа, Ётго и славнаго пр(о)рка и предтечѣ и кр(с)титєла Гна Іоанна. м(с)ца авгоуста. Кѳ-го дна» (арк. 481 зв.) (тобто 29 серпня 1561 р.).

Отже, працю над ПЄ розпочато 1556 р. в с. Двірець (нині — Ізяславського р-ну Хмельницької обл.), а завершено 1561 р. в Пересопниці (нині — село Великошпаківської сільської ради Ровенського р-ну Ровенської обл.).

У післямові до книги Михайло Василієвич подав важливі відомості про інших осіб, дотичних до створення ПЄ: «Накладомь, блговерной, и хр(с)толюбивои, кн҃гинѣ Козминой Ивановича Жєсла(в)скои. кн҃гинѣ Параскевїи възванной Настасѣ Юрєвны Голша(н)ско(г)[о]. И при блговерномь, и хр(с)толюбивомь кн҃сю Іоаннє, Федоровича Чръторыйскомь. зятю еи мл(с)ти. И при блговерной и хр(с)толюбивои кн҃гинѣ его Євдокии» (арк. 481 зв.).

Процес творення ПЄ тісніше, ніж здавалося б, пов'язаний із долею родини князя Кузьми Івановича Заславського. Князь помер того ж 1556 р. [52: 323], коли розпочато працю над нашою пам'яткою. Його вдова Настася (Анастасія) Юріївна Гольшанська (Ольшанська) Дубровицька після смерті чоловіка постриглася в черниці, взявши ім'я Парасковія, ймовірно, в монастирі у с. Двірці, що належав Заславським. Переїзд творців пам'ятки до Пересопниці, можливо, пов'язаний із тим, що туди переїхала на постійне проживання Парасковія-Настася.

Парасковія упокоїлася 1561 р. [52: 278] — у рік, коли було завершено працю над ПЄ. Князь Іван Федорович Чорторийський (помер близько 1567 р. [52: 202]), справця Київського воєводства в 1564–1565 рр., і його дружина — дочка Заславських Єлизавета (в деяких джерелах її іменують Ганною, імовірно, так перекладаючи полонізоване ім'я Гальшка [52: 323]), можливо, також відіграли певну роль у фінансуванні праці над ПЄ та в збереженні пам'ятки.

Напевне, після смерті княгині Настасі (Анастасії)-Парасковії Євангеліє завершено і використовувано у відправах у храмі Пересопницької обителі.

Зберігся документ із описом інвентаря Пересопницького монастиря, складений його колишнім ігуменом Симеоном Косовським 25 жовтня 1600 р., в якому згадано, вочевидь і Пересопницьке Євангеліє: «Серебро церковное тоєсть: евангелие тетрь друкованое, атласомь крытое, на верху

блях п'ят, посродку распятие Господне, а по рогах евангелисты, клеузурь, на сподку пуклов невеликих п'ят, все з позолотою, а коло тых же блях верхних бляшокъ сребра белого дванацать; *евангелие другое тетръ писаное, атласомъ зеленым крытое*, на немъ сребра белого бляшекъ п'ять» [2: 294; акт колись зберігався в Почаївській лаврі]. Варто нагадати, що залишки зеленого полотна на оправі Пересопницького Євангелія збереглися донині. Між іншим, бачимо, що наша пам'ятка вже в самому кінці XVI ст. зовні мала скромне оздоблення (невідомо, чи так було з самого початку створення досліджуваної Книги), якщо її порівняти оправою згаданої в акті перед нею друкованої книжки.

Важко уявити долю ПЄ, якби книжка не потрапила до рук гетьмана І. Мазепи і він 17 квітня 1701 р. не вніс би її до скарбниці Переяславського кафедрального собору, «котóрый ѿ(т) егóжь ктиторской мл(с)ти создáнь, ѿ(т)новлѣнь и драгоцѣнными утвáри црковными [!] оукрашѣнь при преобше(н)но(м) еп(с)пѣ Захаріѣ Корниловичѣ» (запис на нижніх полях арк. 2–7 пам'ятки). На славного будівника православних храмів Російська Православна Церква восени 1708 р. наклала анафему (звичайно, не з релігійних, а політичних мотивів). Прокляття досі не знято з покійного гетьмана (щоправда, в РПЦ із чину Торжества Православія ще 1869 р. було вилучено всі імена). УПЦ (МП), яка перевидала факсиміле ПЄ з дарчим написом І. Мазепи, могла б порушити перед відповідними інстанціями питання про зняття анафеми з церковного благодітеля.

І. Мазепі ПЄ могли подарувати на Волині (відомо, зокрема, що гетьман свого часу побував у Білій Криниці недалеко Крем'янця в доньки князя Вишневецького княгині Дольської [27: 63]). Йому могли привезти й подарувати книгу волинські діячі, які їздили в Гетьманщину. Наприклад, засвідчено, що, шукаючи підтримки, до І. Мазепи в Батурин у 1700 р. приїздив православний патріот, громадський діяч, поет Данило Братковський [16: 369]. Імовірно, що подароване ПЄ в Переяславському кафедральному соборі читали принаймні до Полтавської битви, а, може, й пізніше (у XVIII ст.).

Як не дивно, але й нині є випадки приниження української мови і недопускання її в храми. Українською мовою не служать в тисячах храмів УПЦ (МП) України. Почався наступ на місцеву староукраїнську орфоєпію в УПЦ (МП) навіть у Закарпатті.

Заповіт ПЄ буде виконано лише тоді, коли наша рідна мова скрізь звучатиме у церковних відправах. Хто не допускає українську мову до її використання в храмах, грішить проти П'ятої Заповіді Божої, яка велить шанувати своїх рідних батька й матір.

Текст усієї пам'ятки написав Михайло Васи́лієвич, який тричі сказав, що він — син протопопа сяноцького: [перша книга Євангелія] «... дописана ... Рукою многогрѣшнаго раба ... именемъ Михайла Васи́евича, Протопопы сяноцкого» (арк. 123 зв.), «За помочу божою, естъ съврѣшена четвѣртаа книга. нового закона ... рокою... роукою ꙗ́ѣѣза, Михаила Васи́евича протопопы сяноцко(г)[о], для читаня цркви бжїихъ

а для науки людоу хр(с)тіанско(г)[о]» (арк. 442 зв.), «Я тыж многогрешныи, слуга, або раб бжїи Михайло Василієвичь снь протопопы саноцкого. того тыжь, и оучень. Надеючися я, на тоє слово тебе вл(д)кы и Ха моего. а не по моеи оумєетности. але по доброты данной мне ω(т) тебе истиннаго Ба. похотель єсми написати сїю книгоу Стую Єв(г)лію. наоукоу людоу мешкаючому в ново(м) тастамєнтє [!], або в ново(м) законѣ вѣры хр(с)твы. котороую єсми за помочу Бжїєю и исписаль» (арк. 482). У перших двох контекстах у словосполучі *протопопы саноцкого* іменник *протопопа* має форму родового відмінка, що вказує на належність (тобто «Михайла Василієвичового»). Тут, отже, не обов'язково пропущено слово *сынъ*, як думали деякі дослідники ПЄ [48: 24].

Напевне, батько М. Василієвича чимось виділявся з сянїцького священництва того часу, адже йому було надано звання протопопа — головного серед єреїв. У нього здобув освіту син Михайло («того тыжь и оучень»; за правописом пам'ятки за формою *оучень* може ховатися *оучен* («(на)вчений», але це малоімовірно). М. Василієвич скромно пише про свою *оумєетность* — вченість чи своє знання (пор. ст. — укр. *оумѣетность* «мистецтво, знання, наука» [46: 429], полонізм). Він міг мати добру освіту, що дозволило йому взятися за переклад Євангелія.

Отже, двох осіб, безпосередньо пов'язаних із створенням Пересопницького Євангелія, названо в самій пам'ятці. Це — згаданий чернець Михайло Василієвич та архімандрит Григорій. Із кількох скромних заміток Михайла випливає, що весь текст книги написав він. Про роль кожного з них у перекладі дослідники висловили різні думки. Ми гадаємо, що Григорій був натхненником і керівником праці, можливо, й редактором. Одні дослідники вважають перекладачем Михайла, інші — Григорія.

Як зазначалося, Михайло Василієвич назвав себе сином і учнем сянїцького протопопа (арк. 482). Місто Сянїк у XVI ст. було жвавим економічним центром. Напевне, там вирувало й культурно-конфесійне життя. Докладне дослідження документів, актів XVI ст., пов'язаних із цим містом, напевне, дозволить глибше з'ясувати родовід Михайла Василієвича. Нам видається, що Василієвич — це не ім'я по батькові, а прізвище Михайла. Прізвища-деривати із суф. *-ович/-евич*, хоч і не часто, засвідчуються в Сянїцькому старостві середини XVI ст. навіть у нешляхетському середовищі, наприклад: *Zan Waszylowicz*; *Stecz Paskowicz*, *Kłym Leczowicz*; *Kuzma Jaroszowicz*, Ілко *Hriczowicz*, *Chwedor Demkowicz* [18: 251, 266, 272]. 1565 р. в Сяноку було кілька священників [18: 226], але між їх іменами антропоніма *Василієвич* немає. Батька Михайла на той час, мабуть, уже не було в живих.

Єдиний знаний оригінальний твір Михайла Василієвича — післямова в ПЄ — свідчить про те, що він був людиною освіченою та наділеною письменницьким хистом.

У післямові до ПЄ М. Василієвич подав важливі відомості про Георгія — другої людини, безпосередньо причетної до створення ПЄ: «Тыи книги чтыри єв(г)листоєє соу(т) оустроєны кро(т)кымь смире́ннымь и

б̑голюбивымь ер̑монахо(м) Григорые(м) архимандритомь Пересопницкимь. силою Б̑жією и посп̑шеніємь С̑тго Д̑ха. и моленіємь С̑тѣя вл(д)ча нашеа Б̑городи(ц) зане не любиль злата и сребла тлеющихь. але имель любовь и прилежаніє к̑ бж(с)твномуу писанію. ѿ которе проси(л) Га Ба, в̑дне и вночи... А иже есть так изведен[а] таа то книга С̑таа Ев(г)їла, ис преписками дробнаго писаніа. в̑ ѿчер̑тахь положеного. где знаменуется̑ глава. То для людїи законуу рымского, сиречь латинань. А иже есть прекладана изъ языка бл̑гарского на мовоу роускоюу. то для леп̑шо(г)[о] вырозоумлена людоу хр(с)тїанского посполитого. Ѡ томь товаришу мильи не скр̑би. Але др̑жи такь, якь есмо ти в пере(д)немь оуказанїи, а постановленномь по конци бл̑гвестїа стл̑па Іоан̑нова ѿзначили. тоє все *радою пил̑ностю и прилежаніємь*, выш̑ше речен̑ного монаха Григорїа, архимандрита пересопницкого, постановленно е(ст). Прото иже есми еще недооумель, пре несталость розоума моего. Был̑ бо мои разоумь в тѣя д̑ни моутень яко воды в рекоу приходащїи из̑ горь. и яко пл̑ньи былины ѿ(т) в̑тровь колеблемы. для троски сего мимо идоучого света. Прото жь выше речен̑ныи смирен̑ныи ар̑химандрить Григорїе, имель пил̑ность и любовь к̑ писанію с̑єи книги. котораа для пил̑ности и любве его с̑вр̑шиласа» (арк. 481 зв. — 482).

Отже, Григорій, архимандрит Пересопницького монастиря, чернець-священник — натхненник праці над перекладом Євангелїя. Михайло прямо пише, що Григорій порадив робити сумарїї «дрібним письмом», показувати поділ текстів на глави за західнохристиянською традицією (а не тільки на зачала), подати місяцеслов і євангельські читання на відповідні дні і свята.

Одначе важко піддається інтерпретації повідомлення Михайла Василієвича про те, що «тїи книги чѣтири еуглистоѣ соу(т) устроены ер̑монахо(м) Григорые(м) архимандритомь Пересопницкимь» у зв'язку з тим, що дієслово *оустроити* у давніх слов'янських текстах має різноманітні значення, зокрема старослов'янські пам'ятки фіксують його з семантикою: «побудувати, зробити», «впорядкувати», «оздобити», «підготувати», «оснастити», «організувати» [57 IV: 691], східнослов'янські — зі значеннями: «споруджувати», «оснастити», «оздобити, прикрасити», «назначити» [44 III: 1287]. Вокабула *оустроюю* в «Лексиконі» П. Беринди (1627 р.) перекладена словами *споражую, приготовляю, направляю, ѿ(т)новляю, привертаю* [24: 141]. Пор. *Строитель: Поручникъ, справца, шафаръ, ѿпатрите(л), розрадите(л), господаръ, ра(д)ца, поправуючїй, оурадникъ* [24: 123].

Єромонах Григорій під час створення ПЄ міг брати участь і як організатор, і як керівник праці, і як редактор перекладу, і навіть як художник.

У передмові до Місяцеслова «Сказанїє ѿ главахь и зачалє(х)...» (арк. 443 — 443 зв.) звертання до священників, дияконів і всіх причетників церковних іде не від однієї особи: *Ѡ(т)ци, и братїа...* Абы есте *на(м) пишуучи(м)*, сїє ев(г)лїє пре недозорь свои, не злєречили. Што *есмо мели*, в пред̑писа(н)но(м) ключи... Вамь, коу вырозоумленю, ѿзначити, и выписати. главы зачала, початки, и концѣ ... Зде пакь *починаемь*, с̑бор̑никь. дванадєсатемь

м(с)цѣмь. в которо(м). вамь *оуказоуемо*. главы, зачала. початкы, и ко̑нцѣ (арк. 443 — 443 зв.).

Це, ймовірно, вказує лише на те, що Місяцеслов упорядкували разом Михайло та Григорій, адже в нотатках після благовістей окремих євангелістів Григорія ні разу не згадано.

Існують ще два українські переклади Євангелія XVI ст., подібні до Пересопницько-Дворецького — Волинське (Житомирське) Євангеліє і Літківське Євангеліє. Їх не можна трактувати як копії ПЄ. Може виявитися, що обидва вони походять від якогось іншого протографа.

Михайло Васи́лієвич кілька разів писав, що Євангеліє, над котрим він працював, перекладено «з языка болгарского на мову рускую». Треба далі шукати церковнослов'янський текст Євангелія (навіть XI–XIV ст.), з якого здійснено український переклад. Залежність українського тексту від чеського О. Грузинський не довів. Проблему використання старопольських перекладів, про які говорив Я. Янів, треба далі вивчати, маючи на увазі й те, що низка запозичень із польської мови, вочевидь, була і в рідній мові дворецьких та пересопницьких ченців.

Важливим завданням дослідників ПЄ є з'ясування стосунку мови пам'ятки до перекладів Св. Письма в Учительних євангеліях, які були дуже популярні в Карпатському регіоні. Одне зі збережених Учительних Євангелій початку XVII ст. походить із Сянока [49: 106]. В Учительних Євангеліях спочатку подавано український переклад канонічного тексту, а далі — проповідь, повчання [38].

Навіть коли б Михайло Васи́лієвич не сповістив, що він син сяніцького священика, багато лексем у ПЄ промовляють про те, що перекладач походив із регіону Карпат. Ще І. Огієнко виділив у пам'ятці лемкізми і не виключав того, що й Григорій архімандрит походив із Лемківщини [29: 12–32].

Про карпатське походження Михайла Васи́лієвича додатково свідчить таке його авторське порівняння: «Бы́л бо мой разумъ в тыа д́ни моутень яко воды в рекоу приходящѣи изъ горь...» (арк. 482).

Необхідно наголосити, що м. Сянік розташоване на межі Лемківщини та Бойківщини [53: 1]. Здається, говір цього поселення був ближчим до бойківського, ніж лемківського діалекту.

У ПЄ широко представлена загальноукраїнська лексика, на тлі якої яскраво виділяються локальні карпатські елементи, що маніфестують особливості рідного говору перекладача.

Тут маємо діалектні лексеми і діалектні зазначення різних класів повнозначних слів та деякі службові слова.

Ми розглянемо лише частину виявленого матеріалу. З іменних частин мови нашу увагу привернули такі лексеми і їхня семантика.

Іменник *зимница* «лихоманка»: оуздоровиль тещоу петровоу ω(т) *зимнѣць* [!] (сумарій, арк. 221 зв.) нині функціонує в деяких карпатських говірках української мови — в бойківських: *зимница* «пропасниця» [30: 309], закарпатських: *зімниця* «лихоманка» [39 II: 153]. Щоправда, аналогічне

слово є в чеській мові — *zítmnice* «лихоманка», воно було у старопольській — *zítmnica* «лихоманка» [56: 646].

Ужитому в ПЄ термінові *мѣсачникъ* «лунатик»: *мѣсачники...* исцѣлиль (Мт., с. 30), ω оуздоровленіи немощи на *мѣсачникоу* (сумарій, арк. 75 зв.) нині відповідники спостерігаються в західних українських говорах — гуцульських: *місічник* «лунатик, сновіда» [35: 103], закарпатських: *місячник* «лунатик, сновіда» [36: 174]. Пор. ще: *місячник* «лунатик» [19: 444].

Карпатський ареал має назва *поличок* «шока, ляпас» та дериват — дієприкметник *поличковань* «битий по шоках», котрий трапляються в сумаріях ПЄ: *хс ω(т) слоугы ... великыи вытерпѣ(л) поличо(к)* (Й., с. 424 зв.), *ωплюва(н) и поличковань* (М., с. 183). Нині відповідні слова або основи функціонують у закарпатських говірках: *поличковати* «давати ляпаса» (*пóличок* «скроня», Иршавщина), бойківських: *поличок* «шока» [30 II: 105], буковинських: *полишник* «ляпас, удар в обличчя» [42: 442]. Дієслово *віполичкувати* «надавати ляпасів» зафіксоване у В. Стефаніка в новелі «Камінний хрест» [43: 71]. Пор. пол. *policzek* «шока», *policzkować* «давати ляпасів».

Дериват *загородникъ*, яким перекладено церковнослов'янське слово *врѣтоградарь*, у ПЄ має семантику «садівник, садівничий» (а не «малоземельний селянин — загородник» [41 X: 5]): а она са надѣвала иже бы *загородникъ* (Й. XX, 15; арк. 436). Чи це українське говіркове (лемківське) значення слова *загородник* (пор. *загорода* «сад» — 39 II: 29), чи перекладачева калька з чеського або словацького слів, важко сказати (пор. чеськ. *zahradník* «садівник, садівничий», словац. *záhradník* «садівник»).

Показовим діалектним елементом, що допомагає з'ясувати особу перекладача ПЄ, вважаємо форму особового займенника третьої особи однини чоловічого роду *овун* — иваннь. и то(т) пришољ на свѣдоцьство иже бы свѣ(д)чиль ω свѣтѣ. абы вси вѣрили емоу. не былѣ ти *ову(н)* свѣ(т)-лостю. але иже бы свѣ(д)чиль ω свѣтѣ (341 зв.). Пор. старослов'янський текст: 7. съ приде въ свѣдѣтельство. да свѣдѣтельствуєтъ о свѣтѣ да вси вѣрѣ имѣтъ. нѣ да свѣдѣтельствуєтъ о свѣтѣ (Й. I, 7–8) [15: 3], текст Острозької: Не бѣ той свѣтъ, но да свѣдѣтельствуєтъ о свѣтѣ [4: 44]. У сучасних українських перекладах маємо: 8. Не був *він* світло — був лише, щоб свідчити світло [37: 113]; *Він* не був посланий, щоб свідчити про *Світло* [6: 1188]; Не був *він* Світло, а прийшов засвідчити про *Світло* [7: 1034].

Нині аналогічну структуру досліджуваного займенника зафіксовано в бойківських говірках Турківського району Львівської області — *він...*, рідко *ўв'ін'*: *ўв'ін'* увид'іў менé [30 I: 126]. Вона є звичайною у більшості закарпатських говірок — *овїн* (початковий *о* — наслідок впливу початку форм жіночого й середнього роду: *она, оно* та називного множини: *они*) [28: 195], *овун* [36: 213]. Мабуть, форма *овін* «він» колись була (а, може, й тепер є) в Жидачівському районі на Львівщині, адже реєстрове слово *овін* у словнику Є. Желехівського та С. Недільського паспортизується і покликанням на Є. Згарського, який народився в Жидачеві [19: 552]. За

усним повідомленням М.Д. Матііва, форма *овін'* уживається в с. Либохори Сколівського р-ну Львівської обл. За «Атласом української мови» структура *овун, увін, овун* функціонує в закарпатських говірках і в ареалі бойківських говорів, що прилягають до Сяніччини [3 II: 62].

Церковнослов'янський текст: *възаша камене да връгътъ* на нь [15: 42] у Пересопницькому Євангелії перекладено: тогды похватили камѣна, и хотѣли на него *веречи* (383 зв.), а огна прїидох(ъ) *въверещи* на землю [4: 36] — огна пришол есми *оуверечи* на землю (278).

Інфінітив (із повноголоссям) *веречи (веричи)* «кинути» має й нині карпатський ареал функціонування — вживається в бойківських [30 I: 90], гуцульських [10: 257], закарпатських говірках [36: 36]. Форму *веречи* «кинути» засвідчують й інші пам'ятки території поширення зазначених говірок [41 III: 230].

Освічені християни добре знають євангельську оповідь апостола Йоана про зустріч Ісуса із самарянкою біля колодязя патріарха Якова. Частина діалогу між Христом і самарянкою в перекладі Пересопницького Євангелія звучить: 6. былъ тыжь тамъ и колодазь іаковль *стоу(д)на або криница* [підкреслене — глоса — В.Н.] а іс яко то з дороги *змордова(с)* // и сѣль на(д) колодаземь..... 7. и пришла жена съ самарїи почръпсти воды и рекль ей іс. дай ми пити... 9. и рекла ємоу она то жена *самарита(н)ка*. якъ же ты жидовино(м) будучи ѿ мене жены *самаританьки* просишь пити ... 10. ѿповидѣль іс и рекль ей. если бы еси вѣ(д)[а]ла даръ бжїи. кто єсть, котори мовить тобѣ // дай ми пити. ты бы еси просила а да(л) бы ти воду живу. 11. и рекла ємоу жена. ги. ани то(г)[о] не маєшь чимъ бы еси *зачерль*. а *стоудна* єсть глоубока ... 13. ѿповидѣль іс и рекль є(и) ... 14 ... таа вода которою я да(м) ємоу боуде(т) в немъ колодазь живою воды текоучою в живо(т) вѣчныи. 15. Рекла к ємоу жена. ги. даи ми тоу воды. абы(х) тоу не ходила ани *зачирала* (Й. IV, 6–15, с. 354 зв.).

Для порівняння використаємо старослов'янський текст Євсевійового Євангелія 1283 р. (звичайно, умовно, бо редакцію церковнослов'янського тексту, з якого зроблено переклад ПЄ, поки що не визначено!): 6. Бѣ же тоу студенецъ іаковль. ісѣ же трожеса ѿ(т) поути сѣдаше тоу на *стоудѣнци* ... 7. приде жена ѿ(т) самарѣи *почертъ* воды гла є ісѣ да[и] же ми воды пити ... 9. гла ємоу жена *самараньни*. како ты иудѣи сии ѿ(т) мене пити просиши жены *самараньни* суш(а) ... 10. ѿ(т)вѣщавъ ісѣ и р(ч)є єи аще бы вѣдала даръ бжїи. кто єсть тѣбе. ты бы просила оу него и даль ти бы воду живоу. 11. гла ємоу жена. ги ни *почерпала* имаши. и *стоуденеце* єсть глоубокъ ... 13. ѿ(т)вѣща ісѣ и р(ч)є єи ... 14. ... нъ вода иже азъ дамъ ємоу боудеть в нѣмъ *источнико* воды текоуща въ животь вѣчныи. 15. гла ємоу жена ги даи же ми сию воду да ни жажю ни прихожю сѣмо *почерпатъ* [17: 15–16].

Варто прочитати переклад І. Хоменка відповідного євангельського тексту сучасною українською мовою: 6. Там і криниця Якова була. Натомився з дороги Ісус, то ж і присів біля криниці... 7. Надходить же жінка з Самарії води взяти. Ісус до неї каже: «Дай мені напиться»... 9. Отож каже

до нього жінка самарянка: «Юдей еси, а просиш напитися в мене, жінки самарянки?...» 10. ...Ісус у відповідь сказав до неї: «Була б ти відала про дар Божий, і — хто той, хто каже тобі: Дай мені напитися, — то попросила б сама в нього, а він дав би тобі води живої». 11. Мовить до нього жінка: «Ти й зачерпнути не маєш чим, пане, а й криниця глибока... 13. А Ісус їй у відповідь: ... 14. ...вода бо, що дам йому я, стане в ньому джерелом такої води, яка струмує в життя вічне». 15. Говорить до нього жінка: То дай мені, пане, тієї води, щоб не мала я більше вже спраги та й не ходила сюди черпати» (Й. IV, 7–15) [37: 117].

Для передання відповідних старослов'янських слів перекладач використовує вживане майже на всій українській етнічній території слово *колодязь*, але в глосі до нього пише *студня*, *криниця*. Лексему *студня* він застосовує і в євангельському тексті. Назва *криниця* також znana на більшій частині нашого етнічного терену.

Однак термін *студня* має обмежений ареал. Він засвідчений у говорах лемків: *студня* «колодязь, криниця» [47: 306], бойків: *студн'а*, *студльня* «криниця» [30 II: 263], *студня*, *студльня* «глибокий колодязь...» [26: 445], західних закарпатських [13: 109].

У пам'ятках ця лексема засвідчується з XVI ст., зокрема в словниках Л. Зизанія — ровеникь, ровь, *студна* [25: 72] та П. Беринди — Ровь, *студна*, студенець, колода(з) [24: 109]. Аналогічні деривати наявні в білоруській, польській, словацькій мовах [13: 109].

Щодо інфінітива у формі *почръпъсти* (води) на місці супіна *почертъ* (*почъртъ*) у ПЄ треба сказати, що вже в дуже давніх списках Євангелія виявлено форми на *-сти* — *почръсти*, *почръсти* [15: 15], а в церковнослов'янських неканонічних текстах трапляються структури *почръпсти*, *почръпъсти* «черпати деякий час» [55: 652]).

У розгляданому уривку в пам'ятці виступає характерний діалектизм *зачерти* «зачерпнути (рідину)», *зачирати* «черпати (рідину)», і нині активний у бойківських — *зачирати*, *зачир'ати*, *зачерати*, док. *зачерети*, *зачерити*, *зачерти* 1. «черпати, зачерпнути», 2. «набирати, набрати (ложкою)», *чиряти* «(ложкою з миски) набирати, черпати» [30 I: 293 II, 370], *зачерти* «зачерпнути» [26: 171], закарпатських — *зачирьовати*, *зачиряти* і *зачерти* «зачерпнути рідину», *чиряти* «черпати (рідину)» [36: 117, 415]. Пор. також *зачерети* «зачерпнути», *зачерпати*, *зачерти*; *чирати* «черпати» [19: 281, 1071]. Дієслово *зачерти* (*зачръти*) «зачерпнути» засвідчене в інших пам'ятках XVI ст. — із Бойківщини та Закарпаття [41 XI: 47].

Увагу привертає форма іменника *самаританка* в нашій пам'ятці, якій у старослов'янському тексті відповідає *самаряныни*. Вона базується на західнослов'янській формі — чеськ. *samaritánka*, польськ. *Samarytanka*, а ті — на латинській *samaritana* (хоч. пор. гр. *σαμαρειτης*; «самарянка»).

До виразних карпатизмів у ПЄ зараховуємо дієслово *звѣдати(ся)*, *звѣдовати(ся)* «питати(ся)»: и спыталь его единь ѿ(т) нихъ ... оучителю. котораа є(ст) заповѣ(д) болшаа ѱ законѣ ... и никто ємоу на то не могль ничего

ω(т)повидѣти ани его смѣль кто ω(т) оного дѣна *извѣдовати*. (Мт., с. 96 зв.–97), Потомъ *пытали*² его фарисее и кѣници [!] рекучи. || дла чого оученици твои... неоумыгыма роукама яда(т) хлѣба (М., с. 152). и *звѣдалъ* ихъ рекоучи коѡлко хлѣбовъ имаете (М., с. 155 зв.–156), и *звѣдоваль* на доросѣ оучениковъ своихъ рекоучи. кимъ мене повѣдають члци быти (М., с. 158), *звѣдоваль* его. котораа есть прѣваа всѣ(х) заповѣдїи. а їс ω(т) повидѣль емоу (М., с. 177),... и никто южъ не смѣль его дале *звѣдовати* (М., с. 178), А коли онъ сѣдѣль на горѣ оливної... *звѣдовали* его ωсобно петръ иаковъ ѳованъ и андреи. рекоучи. повѣжъ нам коли то боудеть (М., 179 зв.), и *звѣдовали* їса рекоучи... (М., с. 189 зв.), И *звѣ(до)валь* его пи- лать рекоучи. ты ли еси црѣ. ѳоуде(и)скыи. а онъ ω(т)повѣдаючи рекль емоу... (М., с. 191), призвавши сотника и *звѣдалъ* его если же ю(ж) оумръль (М., с. 195), И рекль їс к нимъ. *звѣдоую* васъ годить ли вѣ соуботы добро чинити. или зло чинити (Л., с. 233) а їс *звѣдалъ* его рекоучи якъ есть има твоє (Л., с. 249). а потомъ дроуого звѣда(л). ты пакъ еси много длѣжень. а онъ пови(д)лѣ (Л., с. 291 зв.), *звѣдалъ* его їс рекоучи. што хочешъ, абы(х) ти оучиниль (Л., с. 303), *звѣдовали* его рекоучи ... кот- рого зъ ни(х) боуде(т) жена (Л., с. 311 зв.), а потомъ не смѣли его ω то(м) болше *звѣдовати* (Л., с. 312), а моужеве тыи которыи дръжали їса ... били его по лицу. и *пытали* его рекоучи. прорѣци, кѣто есть которыи тебе оудари(л)... архїереѡве, законїници. и оувели его до рады своеи, и *пы- тали* его рекоучи. если же еси ты хс повѣжъ нам. а онъ рекль имъ. если ва(м) повѣ(м). не имете ми вѣры. а если бы(х) ты(ж) васъ *звѣдоваль* не ω(т)повидѣли бы есте мнѣ. ани ω(т)поустите (Л., с. 323 –323 зв.), и *звѣдовали* его, што (ж) еси ты. ци илїа еси ты. и рекль не есмь... а тыи которыи были посланнѣ(и) изъ законїниковъ. *звѣдовали* и рекли емоу. а дла чого жъ кр(с)ти(ш) коли ты не есть еси хс... (Й., с. 343), повторе пакъ *звѣдалъ* ихъ їс, рекоучи. кого гладаете (Й., с. 425).

Необхідно окремо сказати про досліджуване слово в такому контек- сті: рекли емоу оучителю. таа то жена їнѣ есть поймана на прелюбо- дѣйствѣ. а вѣ законѣ написаль намъ мойсеи таковы(х) каменїе(м) побива- ти, ты пакъ на(м) якъ кажешъ. а тоє мовили покоушаючи его. абы ωбви- нити его могли, а їс нахиливши(с) и писалъ перьстомъ на земли ... а они его передса *звѣдовали*. а ω(н) по(д)не(с)шиса рекль имъ (Й., VIII, 4–7, с. 376 зв.–377). Прийнято трактувати частину тексту як *перε(δ) са звѣ- довали* [32: 333]. Дослідження показало, що тут може йтися про слово *перε(δ)са*, що відповідає старопольському *przedsię* «адже, однак» [56: 375] (пор. словацьк. *predsa* «все-таки, все ж, проте»). У церковнослов'янському тексті на цьому місці читаємо: *якоже прилежаху вопрошати его* [4, арк. 58 зв.] (у сучасному українському перекладі І. Огієнка: «А коли ті не пере- ставали питати Його, Він підвівся й промовив до них...») (Й. VIII, 7) [6: 123], І. Хоменка: «А що вони наполягали та допитувалися в нього, то він підвівся і каже до них...» (Й. VIII, 7) [37: 124].

² а на березі рукопису написано: ... въ ω(н) (т) ча(с) *звѣдовали*.

Нині континуанти досліджуваних лексем вживаються у лемків: *звідуватися* «питати, запитувати» [47: 118], бойків: *зв'їдуватися, з'відатис'а* «довідуватися», «питати», «довідуватися», «запитувати» [30: 323–324], закарпатців: *звідати, звідатися, звідовати, звідоватися* «питати», «питатися» [36: 122], буковинців: *звідувати, звідати* «дізнатися, питати, розвідувати» [42: 155].

Діалектизми *зв'їдати(ся), зв'їдовати(ся)* «питати(ся)» засвідчуються і в інших пам'ятках XVI–XVII ст. з території Карпат. Як ми бачили, в деяких цитованих вище уривках із ПЄ дієслова *зв'їдати, зв'їдовати(ся)* вжито в близьких контекстах із нині нормативним дієсловом *пытати*.

Як і лексеми *зв'їдати, зв'їдовати*, дієслово *пытати* і похідні від нього трапляються в пам'ятці в перекладах Євангелій від усіх чотирьох євангелістів, наприклад: ирѡ(д) таино призѡвавши моудрыѡ. и *пыталь* ихъ ча(с)у. явльшаяса свѣз(д)ы (Мт., с. 24), и *пыталь* его игемонъ рекоучи. ты ли еси ѡръ иоудейскыи (Мт., с. 117), *пытали* его оучници є(г)[о] о пр(т)чи (М., 153 зв.), фарисее *пытали* его покоушаючи его. если же годитса моужеви женоу поустити (М., с. 164 зв.), А оученици его *пытали* его што бы того за причина была (Л., с. 246 зв.). *Пыталь* его... рекоучи ... што маю оучинити. абы(х) живо(т) вѣчныи могль наслѣдовати (Л., с. 300 зв.), *пытали* его. тогды. яковыи бы былъ то(т) ѡлкъ (И., с. 360), дла чого ма *пытаешь, пытайса* ты(х) который [!] мене слоуховали. то тыи вѣдаю(т) (Й., 426 зв.).

Це є достатньою підставою для твердження, що ПЄ повністю переклала одна людина і редагувала текст одна людина. Редагувати міг сам перекладач або інша особа, зокрема Григорій.

Знаковим є той факт, що в ПЄ нема лексеми *шукати*. Натомість відповідне поняття передають інші два слова — *искати*, наприклад: хоче(т) бо ирѡ(д) *искати* ѡтрочате (М., с. 24 зв.), рѡ(д) той знаменіа *ищеть* (Мр., с. 156 зв.), *ищѣте*, и найдете (Л., с. 267), бо ѡць таковы(х) *ищє(т)* которыи бы са кланали ємоу (Й., 355 зв.) та ін. (разом близько 42 разів) та *гладати*, наприклад: подобно є(ст) ... коупцю. *гладajoчемоу* добри(х) перель (М., 64), *гладаль* такового часоу якъ бы имъ его выдаль (Мр., 184 зв.), жалоуючи *гладали* єсмо тебе, а ѡнь имъ ѡповѣдиль рекоучи чемоу есте мене *гладали* (Й., 217) тощо (загалом близько 35 разів). Бачимо, обидва дієслова трапляються впродовж усього тексту. Зазначені лексеми прадавні — *jъskati, *ględati [51 VIII: 238–239; VI: 122–123]. Перша (*искати*) зі старовинною семантикою функціонує в українських говорах, але в більшості їх і в літературній мові слово *ськати* звузило семантику: «шукати вошей у чиємусь волоссі» [40 IX: 913]. Друге дієслово (*гл'адати*) з новим значенням — «шукати» нині притаманне українським говорам карпатського ареалу — лемківським [9: 404], бойківським [30 I: 175], закарпатським [36: 49]. Аналогічний розвиток семантики праслов'янського *ględati «дивитися» → «шукати» спостерігається в західнослов'янських мовах. Й.О. Дзензелівський уважає, що йдеться про паралельний розвиток значення дієслова [13: 40–41].

Дієслова *колтати* «стукати», *поколтати* «постукати»: и почали бысте на дворѣ стояти и *колтати* в дверѣ рекоучи. ги, ги ѿ(т)твори [!] намь (Л., с. 282), а вы подобни боудьте члѣко(м) чекаючи(м) г(с)пдна своего... абы емоу борзо ѿ(т)ворили, коли едно прїиде, а *покольтае* (Л., с. 276) — праслов'янські (*kьltati [51 XIII: 190–191]), проте з семантикою «стукати», «постукати» функціонують в українських карпатських говірках — лемківських: *ковтати* «стукати, монотонно ударяти в одне й те ж місце» [33: 141], *ковтати* «стукати, монотонно злегка вдаряти по чому-небудь, майструючи що-небудь» [47: 146], бойківських: *ковтати* «вдаряти молотком по залізу тощо», «стукотіти» [30 I: 363], закарпатських: *ковтати* «стукати» [36: 146] (пор. у Нягівських повчаннях XVI ст. у списку XVIII ст.: *ковтати* «стукати» [14: 156]), гуцульських: *ковтати* «стукати, стукотіти» [35: 81]. Пор. в іншому місці ПЄ: *тѣлицѣте*, и боуде(т) вамь ѿтворено (Л., с. 267).

Перекладач своєрідно сприйняв значення дієприслівника *возрѣвше* в євангельській оповіді про прихід мироносиць до Гробу Господнього: приїдоша на гробъ всѣавшу слнцу, и глаху к себѣ. кто ѿ(т)валить намь камень ѿ(т) дверіи гроба; и *возрѣвше* видѣша яко ѿ(т)валень камень (М. XVI, 2–4) [4, арк. 26–26 зв.], переклавши його лексемою *обыздрѣвшиша*: пришли на гробъ, ано южь слнце възшло. и мовили межи собою. ктѣ ѿ(т)вали(т) намь камень ѿ(т) дверіи гробовыхъ. а *обыздрѣвшиша* обачили иже камень ѿ(т)валень естѣ (М., 196 — 196 зв.).

Відповідне вихідне дієслово функціонує в сучасних карпатських говірках, але із іншим значенням — у бойківських: *обзиратисі* «оглядатися», *обіздрітисі* «оглядатися» [30 II: 5], гуцульських: *обіздрітисі'и*, *обізіртисі'и* «виглянути, показатися (про сонце)» [35: 120], закарпатських: *обзиратисі*, *обзирнутисі* «оглядатися, озиратися» [36: 210], *обыздрітисі* «оглянутися, озирнутися» (с. Довге, Іршавського р-ну); буковинських: *обіздруватисі (-са)*, док. *обіздритисі (-са)*, *обіздритисі (-са)*, *обіздритисі (-са)* «оглядатися, озиратися» (пор. і *обзиратисі* «роздивлятися навколо») [42: 348]. Пор. також: *обзиратисі* «озиратися, оглядатися» [19: 539], *обзератисі* «оглядати, приглядатися до чогось» [33: 204], *обзиратисі* «оглядати, озирати» [36: 210].

Якє точно значення дослідженої лексеми представлено в ПЄ, потрібно ще далі вивчати, але треба мати на увазі, що слово нині має карпатський ареал.

Церковнослов'янський текст: и се духъ емлетъ его, и внезапно вопиеть, и *пружається с пѣнами* (Л., IX, 39) [4, арк. 34] у ПЄ перекладено так: и того доухъ нечистый попадаеть, и велми кричить и *пружається* и *пѣны тѣщитъ* (Л., с. 257 зв.). Дієслово *пружається* в перекладі, можливо, залишено не випадково, бо у мовленні бойків і нині є співзвучне *пругатисі* «чинити опір кому-небудь, відбивати чийсь напад, роблячи різкі рухи ногами, руками або всім тілом» [26: 392–393] (пор. і закарпатське *пружається* «напружуватися», «натужуватися», нормативне *пручатисі*). А лексема *тіщити* в бойківських говірках функціонує нині зі значенням «тягти» [30: 292], у закарпатських — із семантикою «грубо б'ючи, спонукати

худобу швидко рухатися, бігти» (с. Довге, Іршавського р-ну). Пор. ще *тіщити* «вихоплювати», *тіщитися* «протискуватися» [19: 968].

Дослідникам ПЄ треба пам'ятати, що карпатські українські діалекти, в тому числі й лемківські та бойківські, зберігають чимало давніх елементів, серед них і лексичних, які в контексті ПЄ людям не обізнаним зі словниковим складом цих говірок можуть здаватися залишеними, не перекладеними лексемами, наприклад: *смотрѣте* на ꙗѣцѣ, иже не сѣють ани жноуть (Л., с. 275), на тото пришли *смотрити*. и видѣли што (с) стало (Л., с. 329) тощо. Пор. у лемків: *смотрити* «дивитися, оглядати» [33: 285]; «дивитися, виглядати кого-небудь» [47: 296], у бойків: *смотрити* «перевіряти сухість всередині чогось, напр., стіжка сіна» [30: 232]. Пор. також закарпатське *усмотрити* «помітити» (с. Довге, Іршавщина).

Континуантів дієслів *соромѣтисл*: ачеи са боудоу(т) *соромѣти* бна мого (М., 174 зв.), копати, не могоу а просити *сѣромѣю(с)* (Л., 291 зв.), ачеи коли того оуз(д)рѣтъ, и *посоромѣються* (Л., 309 зв.) тощо в друкованих діалектних матеріалах ми не знайшли, але в закарпатській говірці с. Довге (Іршавського р-н) як архаїзм зафіксували лексему *посоромитис'а* «засоромитися».

Загадкою є, звідки взято текст для перекладу в ПЄ: то́гда ꙗѣвали на лице его, и в шію *троучали* его. А инїи пак по лицу били его, рекоучи. прорѣци нам хѣ кто естъ оударивый та (Мт., с. 115). Пор. у Євсевієвому Євангелії 1283 р.: тогда запльваша лице ѿмоу и пакости ѿмоу дѣша ѿви за ланитоу оударяюще. ꙗѣше прорѣци намъ хѣ кто естъ оударивый та [17: 207], в Острозькій Біблії 1583 р.: Тогда заплеваша лице его, и пакости ему дѣаху. за ланиту оударisha ꙗѣше, прорѣци намъ хѣ кто естъ оудареи та (Мт., XXVI, вірш 67–68) [4, арк. 15 зв. Новий Завіт].

Дієслово *тручати* має континуанти в говорах лемківських: *трутити* «турнути, штовхнути, зіпхнути» [33: 307], *тручати* «штовхати, спихати (кого, що)» [47: 318], бойківських: *тручати(ся)* «штовхати(ся)» [30: 304], гуцульських: *трутити* «штовхнути» [35: 196], закарпатських: *тручати* «штовхати, посувати, пхати» [36: 355], буковинських: *тручати, тручети* «штовхати» [42: 554] (пор. і нормативне *втручатися*).

Значення «шанувати» дієслова *честовати* в ПЄ: бѣ бо заповѣдалъ ꙗѣ. чти ѿ(т)ца и матеръ... кто бы не *честоваль* ѿ(т)ца або мѣтръ свою... (Мт., с 68 зв.–69) донині зберігають карпатські говірки української мови — гуцульські: *честувати* «поважати; шанувати; пригощати» [35: 220], закарпатські: *честовати* «шанувати», «пригощати» [36: 415]. Мабуть, семантика дієслова *честовати* «шанувати» — давня. Але коли дієслово *шанувати* витіснило лексему *честовати* з цим значенням, необхідно простудіювати окремо.

Семантичним діалектизмом у ПЄ трактуємо значення «рясно, багато вродити» дієслова *зродити*: Члѣкоу единому богатому. *зродило* поле вє(л)мї (Л., с. 274). Він живий у говірках південно-західного наріччя: *зродити* s. *зародити* (19 I: 316), *зародити* «вродити багато плодів», «дати багатий урожай» (Там само: 268).

Специфічним є прислівник місця *всады*, який у Пересопницькому Євангелії фіксується тільки один раз: *облагоу(т) та. и обыймоу(т) всады.* и розбїють та (Л., 307 зв.). Його засвідчено в таких українських говірках: лемківських — *всяды, всягды* «скрізь» [9: 401], *всяди, всядий* [33: 53], *всяди* [47: 55] «скрізь, усюди», бойківських — *усягди* «усюди» [30 II: 323], закарпатських — *всяды, усяды* «скрізь, усюди» [36: 42, 388]. Цей прислівник сягає праслов'янської давнини, але повну паралель українському діалектному складає тільки польський *wszędzie* «всюди».

Яскравим карпатським діалектизмом у ПЄ є прислівник (присудкове слово) *можь* (Л., с. 216): *оушлі якь много черезь днь можь* воити и гладали его межи прирожеными (Л., с. 216), що нині функціонує в лемків: *мож* «можна» [47: 179], бойків: *можь* «можна» [30 I: 449], закарпатців: *мож* «можна» [36: 175], буковинців: *мож* «можна» [42: 294].

У ПЄ переважає частка *чи* (близько 57 вживань), але в ньому спостерігаємо фонетичний варіант партикули — *ци* (5 уживань): *ци* не болша ли *ε(ст)* дша ніжли пища (М., 37 зв.). Пор: *гладающїи на(и)доуеть ...* коли бы просиль // *снь* его хлѣба, *чи* пак камень пода(ст) емоу (М., с. 39 зв.). *рекль петрови симоне симоне ци спиш* (Мр., с. 187), а *онь* рекль к нимь а *ци* можете сны веселїа докола женихь с ними *ε(ст)* казати са имь постити (Л., с. 231), якь *можеть* слѣпецъ слѣпца водить *ци* не оба ли въ ямоу впадоуть (Л., с. 237), што (ж) еси ты. *ци* илїа еси ты. и рекль, не есмь (Й., с. 343).

Нині питальна частка *ци* притаманна говіркам лемківським [33: 332], бойківським [30 II: 351], закарпатським [36: 407], гуцульським [12: 354], буковинським [42: 622], наддністрянським [50: 270], західнополіським [1: 239].

Як бачимо, ареал частки *ци* на заході України — значний. Сама частка *ци*, як і її нині нормативний еквівалент *чи*, — праслов'янська — **ci* [51 III: 194] (пор. і **ci* [51 IV: 109]).

Розглянуті вище лексичні та лексико-семантичні діалектизми пересвідчують нас, що перекладач ПЄ походив із Бойківщини або Лемківщини (менш імовірно), і ним був Михайло Васи́лієвич із Сянока.

Однак у ПЄ наявний і північноукраїнський слід, зокрема у фонетиці. Виявлено в пам'ятці випадки написання *ε* на місці етимологічного *ѣ*, особливо — в ненаголошеній позиції: *дєвици, лєнивыи, пов(ь)текали, роздєлилль, ослєпилль*. І.П. Чепі́га відзначає, що «у ділових документах, писаних у той період і на тій же території, що і Пересопницьке Євангеліє, написання *ε* на місці етимологічного *ѣ* переважає [48, 36]. Вживання *ε* на місці ненаголошеного *ѣ*, мабуть, відбиває північноукраїнський мовно-літературний узус або фонетику говіркового оточення ченця-перекладача чи редактора, яке в середині XVI ст. могло належати до північного наріччя української мови.

Окрема проблема стоїть перед мистецтвознавцями, насамперед — визначення художника, що оформляв ПЄ. Але не можна забувати того, що на мініатюрі, яка зображує св. апостола-євангелиста Івана, є дата

1556, — отже, мистецьке оформлення Книги відбувалося водночас із її написанням.

Дослідники історії української культури ще в ХІХ ст. мріяли про видання повного тексту пам'ятки для доступності його ширшим колам філологів. Мабуть, із огляду на унікальність манускрипту Українська Академія Наук як перший том у серії «Пам'ятки мови» запланувала «виготовлене для друку» вже до січня 1920 р. «Пересопницьке Євангеліє, текст і розвідка О.С. Грузинського» [20]. Але цей задум чомусь не було реалізовано.

Знаючи винятковість ПЄ як джерела для вивчення історії української мови та мистецтва, ми запропонували видати його в академічній серії «Пам'ятки української мови».

Видання рукопису було введено в інститутські плани приблизно в 1974 р. Ще 25 березня 1975 р. І.П. Чепіга на засіданні вченої ради Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні зробила доповідь «Наукове значення Пересопницького Євангелія та принципи його публікації». Вона з великою любов'ю та сумлінністю готувала пам'ятку до видання, досліджувала її. Особливо багато праці вимагав повний словопоказчик до тексту. Картки тиражовано на цинкографі, картотеку зроблено вручну. Уже коли пам'ятка була готова до друку, ми запропонували дати в книзі кольорову вкладку з мініатюрами, заставками, ініціальними буквами. Тоді виникла думка видати факсиміле ПЄ. Через Міністерство іноземних справ УРСР у ФРН одержано високоякісну кодаківську фотоплівку для слайдів. Планувалося видання такої книги 1989 р., та згодом настали скрутні економічні часи. І текст ПЄ, що його підготувала І.П. Чепіга, зі словопоказчиком до нього та її лінгвістичною студією, а також із додатком палеографічного (Л. Гнатенко) та кодикологічного (Л. Дубровіної) досліджень, вийшов друком лише в 2001 р. Цього ж року з деякими модифікаціями видання повторене. Тим часом УПЦ (МП) 2011 р. опублікувала факсиміле ПЄ. Це видання пам'ятки коштовне й науковцям фактично малодоступне³. Його немає навіть у Науковій бібліотеці Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України. Багато знаних лінгвістів не змогли взяти участь у ювілейній конференції в м. Рівному, бо в бібліотеках вишів, де вони працюють, немає жодного видання славного рукопису⁴.

У незалежній Україні ПЄ прославилось як національна реліквія, без оригіналу якої не обходиться інаугурація Президента Держави.

У Конституції України (розділ V, стаття 104) сказано: «Приведення Президента України до присяги здійснює Голова Конституційного Суду України. Президент України складає таку присягу: «Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей

³ Пор.: «Відомий у краї меценат і бізнесмен подарував музею [Національного університету «Острозька академія» — В.Н.], створеному в навчальному закладі, факсимільну копію Пересопницького Євангелія. Вартість її — 10 тисяч доларів (газ. «Експрес», 22–24 квітня 2011 р. — С. 3)».

⁴ Страхувальна ціна рукопису ПЄ в 1991 р. складала 6,5 мільйонів доларів (газ. «Известия». — 1991. — 7 декабря. — № 290 (23556). — С. 1).

високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі»⁵.

В Основному Законі не описано процедури приведення до присяги Президента України, тому під час інавгурації спостерігаємо різні варіанти церемонії.

Вступаючи на високу посаду Президента 5 грудня 1991 р., Л. Кравчук складав присягу, поклавши праву руку на серце, а лівою торкаючись водночас книг із написами: «Акт проголошення незалежності України», «Конституція України» (хоча тоді ще не було Конституції самостійної України!). Пересопницьке Євангеліє лежало одалік на столі.

Першим, поклавши правицю на Святу Книгу, 10 липня 1994 р. присягав Л. Кучма. Коли Л. Кучма вдруге складав присягу в 1999 р., він тримав правицю водночас і на Пересопницькому Євангелії і Конституції України.

Про цю подію А. Слободяник влучно пише: «Принципово важливо і водночас символічно: Президент України присягав на Конституції України (Основному Законі України) і на шедеврові українського книговидання, національній реліквії — Пересопницькому Євангелії. Власне, у цьому багатозначному факті є своя закономірність, логіка, необхідність, оскільки і Конституція, і Книжка в першооснові уособлюють поєднання сучасності, минувшини і майбуття, акумулюють невичерпну мудрість поколінь, консолідують суспільство, Словом Закону і Словом Божим сприяють утвердженню Української Державності»⁶.

В. Ющенко також присягав разом і на Конституції України, і на Пересопницькому Євангелії, поклавши праву руку на Святу Книгу і торкаючись кінцями пальців Основного Закону. Промовивши слова Присяги, новообраний Президент поцілував Пересопницьке Євангеліє й осинився хрестом, а далі — поцілував Конституцію України й знову перехрестився.

В. Янукович присягав, поклавши правицю на Конституцію та Пересопницьке Євангеліє, але кисть його руки була на Святій Книзі [За матеріалами YouTube].

Складаючи присягу, Президент П. Порошенко тримався за ПЄ, а більша частина руки була на Конституції.

Але говорити, що на Пересопницькому Євангелії приймають присягу Президенти України, можна хіба що умовно. В. Ющенко через хресне знамення посередньо засвідчив клятву Богові. Інші Президенти і цього не робили. А присяга на Євангелії без згадки про Бога не є адекватною.

⁵ Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. — К., 1997. — С. 45.

⁶ Слободяник А. Пересопницьке Євангеліє — святиня українського народу // Друкарство. — Січень-лютий 2000. — С. 1.

Пор. *божитися* «присягатися Богом у тім, що сказане є правда» (СУМ І, 212), *божитися* «присягатися, взивати Бога на свідка» [21 І: 164].

Зразком може бути присяга на Євангелії (5 квітня 1710 р.) гетьмана П. Орлика, початок і кінець якої звучить: «Я, Филиппъ О(р)ликъ, новои(з)бра(н)ный Во(й)ска Запоро(ж)ского Гетманъ присягаю Г(с)ду Бґу, во Тро(й)цы сґой славимому, на томъ, ижъ будучи волними голосами ... обраный, оголошений и во(з)ведений на знаменитый урядъ гетманский, яко сїє договори и постановленя... непремѣнно исполняти ... заховати обѣцую и долженъ буду. Такъ мнѣ Бжѣ помози, непорочное сїє Євґліє и невинная Страсть Хґба» [31: 114–116].

Вочевидь, про ритуал присяги Президента сучасної України нашим політичним діячам варто ще поміркувати.

Звертаємо увагу на те, як присягають Президенти деяких інших держав світу (за матеріалами Інтернету).

Після виголошення тексту присяги, передбаченого Конституцією США, перший Президент країни Дж. Вашингтон поклав руку на Біблію і сказав: «Хай допоможе мені Бог!». Відтоді майже всі Президенти цієї держави клялися на Святому Письмі і закінчували присягу звертанням до Бога.

При своєму вступі на посаду Федеральний Президент Німеччини перед присутніми членами Бундестагу та Бундесрату присягає так: «Я присягаюся присвятити свої сили на благо німецькому народові, примножуючи його надбання, оберігати його від шкоди, дотримуватися й оберігати Основний закон і закони Федерації, сумлінно виконувати свої обов'язки і дотримуватися справедливості щодо кожного. Нехай допоможе мені Бог». За Конституцією ця присяга може бути виголошена без релігійного звернення.

Пересопницьке Євангеліє — перший повний переклад Христового вчення живою українською мовою окремою книгою. Воно ввело її в коло європейських мов, у яких закріпився й розвивається сакральний стиль.

ПЄ — символ єдності українського народу, його духовної культури на своїх споконвічних землях: переклад зробив виходець із Карпат, працю здійснено на Волині, збереглася пам'ятка на Наддніпрянщині завдяки гетьманові І. Мазепі. Ця Свята Книга використовується в процедурі присяги новообраного Президента Української Держави. Треба докласти всіх зусиль, щоб про ПЄ знали якнайбільше мешканців Вітчизни, всебічно й систематично вивчали пам'ятку фахівці.

СКОРОЧЕННЯ

- Мт.** — Євангеліє від апостола Матвія.
М. — Євангеліє від апостола Марка.
Л. — Євангеліє від апостола Луки.
Й. — Євангеліє від апостола Йоана.

1. *Аркушин Г.* Словник західнополіських говірок. — Т. 1–2. — Луцьк, 2000.
2. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов... — Ч. 1: Акты о церковно-религиозных отношениях в Юго-Западной Руси (1322–1648 гг.). — Т. VI. — К., 1883. — С. 294.
3. Атлас української мови. — Т. 1–3. — К., 1984–2001.

4. Библия сирѣ(ч) книги ветхаго и новаго завѣта, по языку Словенску. — [Острог], 1581. — [8], 276, 180, 30, 56, 78 арк.
5. Библия, або Книги Святого Письма Старого и Нового Заповіту: Новий Заповіт Господа... Ісуса Христа. — [1990: Об'єднання Біблійних Товариств]. — 959 с. + 296 с.
6. Библия. Книга Священного Писання Старого та Нового Завіту в українському перекладі з паралельними місцями та додатками. — К., 2004. — 1397 с.
7. Библия. Книга Святого письма Старого та Нового Завіту. Повний переклад з давньогрецької мови. — К., 2011. — 1213 с.
8. *Бодянский И.М.* Донесение г. Министру народного просвещения магистра Московского университета из Праги от 25 марта ст. ст. 1838 г. // Журнал Министерства народного просвещения. — 1838. — Кн. 5. — С. 393–395.
9. *Верхратський І.* Про говор галицьких лемків. — Львів, 1902. — 489 с.
10. *Горбач О.* Словник говірки села Бродина // Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. — Львів, 2000. — С. 245–364.
11. *Грузинский А.* Палеографические и критические заметки о Пересопницком Евангелии // Журнал Министерства народного просвещения. — Новая серия. — Ч. XXXVIII. — 1912, апрель. — С. 320–335; Ч. XXXIX. — 1912, июнь. — С. 322–341.
12. Гуцульські говірки / Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. — Львів, 2000. — 364 с.
13. *Дзедзелівський Й.О.* Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. — К., 1969. — 211 с.
14. *Дэже Л.* Украинская лексика сер. XVI века: Няговские поучения (словарь и анализ). — Дебрецен, 1985. — 525 с.
15. Евангелие от Иоанна в славянской традиции. — С.-Пб., 1998. — 82 с.
16. Енциклопедія історії України. — Т. 1. — К., 2003. — 677 с.
17. Євсевіє Євангеліє 1283 року. — К., 2001. — 319 с.
18. Жерела до історії України-Руси. — Т. II: Описи королівщини в руських землях XVI віку: Люстрації земель Перемиської й Сяноцької. — Львів, 1897. — С. 251; 266; 272.
19. *Желховський Є., Недільський С.* Малоруско-німецький словар. — Т. I–II. — Львів, 1886. — 1122 с.
20. Звідомлення про діяльність Української Академії Наук у Києві до 1 січня 1920 року. — [К., 1920?].
21. Лларіон митрополит. Етимологічно-семантичний словник української мови. — Т. 1–4. — Вінніпег, 1979–1994.
22. *Каманин И.* Дошло ли до нас в подлиннике Пересопницкое евангелие? // Чтения в Историческом обществе Нестора летописца. — 1911. — Кн. 20. — № 3. — К., 1911. — С. 83–85.
23. *Кралюк П.* Євангеліє княгині Жеславської. Українська національна святиня: історія, зміст, згадки // День. 2010. — № 134–135. — 30 липня. — С. 8.
24. Лексикон словенороський П. Беринди / Підгот. В.В. Німчук. — К., 1961. — XL + 172 с.
25. Лексис Л. Зизанія. Синоніма славеноросская / Підгот. В.В. Німчук. — К., 1964. — 203 с.
26. *Матіїв М.* Словник говірок центральної Бойківщини. — К.-Сімферополь, 2013. — 601 с.
27. *Млиновецький Р.* Гетьман Мазепа в світі фактів і дзеркалі «історій» / Вид. 3. В 2 книгах. — [Торонто]. — 1976. — 376 с.
28. *Німчук В.В.* Словотвір займенників у говорах району верхньої течії р. Боржави // Наукові записки Ужгородського державного університету. — Т. XXVI: Діалектологічний збірник. — Вип. 2. — Ужгород. — 1957. — С. 195–199.
29. *Огієнко І.* Пересопницьке Євангеліє 1556–1561 рр. // Путь правды. — 1930. — № 1. — С. 12–32.
30. *Онишкевич М.Й.* Словник бойківських говірок. — Ч. 1–2. — К., 1984.
31. Пакти і Конституції Української козацької держави (до 300-річчя укладання). — Львів, 2011. — 439 с.
32. Пересопницьке Євангеліє 1556–1561. Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик. — К., 2001. — 700 с.
33. *Пиртей П.* Короткий словник лемківських говірок / Упорядкув. й підгот. до друку Є.Д. Турчин. — Івано-Франківськ, 2004. — 332 с.
34. Письма к М. Погодину из славянских земель (1835–1861). — Вып. 1: Письма О.М. Бодянского. — М., 1879. — С. 1–2.
35. *Піпаш Ю., Галас Б.* Матеріали до словника гуцульських говірок: Косівська Поляна і Росішка Рахівського р-ну Закарпатської обл. — Ужгород, 2005. — 265 с.

36. *Сабодош І.* Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. — Ужгород, 2008. — 478 с.
37. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами [о. І. Хоменко]. — Рим, 1963. — 1070 с + 352 с.
38. Скотарське учительне Євангеліє — український гоміліар 1588 року / Текст рукопису підготував і видав М. Кочіш / З передмовою проф. В. Німчука. — Сомбатгей, 1997. — 479 с.
39. Словарь украинского языка, собранный ред. ж. «Киевская старина» / Ред., с добавл. собствен. Материалов, Б.Д. Гринченко. — Т. I–IV. — К., 1907–1909.
40. Словник української мови. — Т. I–XI. — К., 1970–1980.
41. Словник української мови XVI — першої половини XVII ст. — Вип. 1–16. — Львів, 1994–2013.
42. Словник буковинських говірок. — Чернівці, 2005. — 688 с.
43. *Стефанік В.* Повне зібрання творів у трьох томах. — Т. 1. — К., 1949. — 369 с.
44. *Срезневский И.И.* Материалы для словаря древнерусского языка. — Т. I–III. — Спб., 1893–1903.
45. *Терещенко А.В.* Евангелие княгини Жеславской // Библиографические записки. — Т. 3. — 1861. — С. 457–467.
46. *Тимченко Є.* Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. / Підгот. до вид. В.В. Німчук та Г.І. Лиса. — Кн. 1–2. — К.—Нью-Йорк, 2003.
47. *Турчин Є.* Словник села Тилич на Лемківщині. — Львів, 2011. — 383 с.
48. *Ченіга І.П.* Пересопницьке Євангеліє — унікальна пам'ятка української мови // Пересопницьке Євангеліє 1556–1561: Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказник. — К., 2001. — С. 16–25.
49. *Чуба Г.* Українські рукописні учительні Євангелія / Дослідження, каталог, описи. — К.—Л. : «Свічадо», 2011. — 223 с.
50. *Шило Г.* Наддністрянський регіональний словник. — Львів-Нью-Йорк, 2008. — 287 с.
51. Этимологический словарь славянских языков. Праoslavянский лексический фонд / Под ред. О.Н. Трубачева. — Вип. 1–36. — М., 1974–2010.
52. *Яковенко Н.М.* Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). — К., 1993. — 416 с.
53. Atlas gwar bojkowskich / Opracowany ... pod kierunkiem J. Riegera. — Т. 1–7. — Wrocław etc., 1980–1991. — Cz. 1.
54. *Janów J.* Zródła Ewangeliji Peresopnickiej // Slavia. — R. 5. Seš. 3. — Praha, 1927. — С. 470–499.
55. *Miklosich F.* Lexicon palaeo-slovenico-graeco-latinum. — Wien, 1862–1865. — 1171 с.
56. *Reczek S.* Podręczny słownik dawnej polszczyzny. — Cz. I: Staropolsko-nowopolska. — Cz. II: Nowopolsko-staropolska. — Wrocław–Warszawa–Kraków, 1968. — 933 с.
57. Slovník jazyka staroslověnského. — D. 1–4. — Praha, 1966–1977.
58. *Stieber Z.* Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny. — Zesz. 1–8. — Łódź, 1956–1964.

Статтю отримано 02.07.2016

Vasyl' Nimchuk

Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

THE PERESOPNYTSIA GOSPEL CELEBRATES THE ANNIVERSARY AGAIN

Peresopnytsia Gospel is an outstanding monument of Ukrainian language and art. Work on it began in 1556 in Dvoretz monastery (now Khmelnytsky region.) and completed in Peresopnytsya (now Rivne region.). The features of dialects of the Carpathian region were revealed in this historical book. Presumably the text was translated into Ukrainian Church Slavonic language by Michael Vasylijevych from the town Sanok (now it is in Poland, near the Ukrainian-Polish border). It was preserved by Hetman Ivan Mazepa, who gave the manuscript to the cathedral of the city Poltava. Now on this gospel the President of Ukraine oaths during the ceremony.

Keywords: Gospel, translation, Ukrainian, Carpathian dialects, vocabulary, Michael Vasylijevych, Hetman Mazepa, the President of Ukraine.